

Néha boldognak kellett volna lennem

Beszélgetés Krúdy Gyulával

Az ezerkilencszáz évesek egyik kisszomorú vasárnapján így szólt hozzám a Szerkesztő: lenne-é kedve elbeszélgetni a százéves Mesterrel, minek után mindenki az álomfejtéssel foglalkozik, de csak ő tudja igazán, hogy miért álmodnak díofabútoros szobáikban álomtalan lelkiismeretről, életunt férjarcokról, melyeket megmenteni szent kötelességük — kérdem én, lenne-é kedve megkeresni az asszonyok s asszonyi álmok nagy ismerőjét, valamely kiskocsmában, ahol meglehet, éppen verkliszóra táncoltatja a konyhai személyzetet, vagy a turf eseményeit tárgyalja épp egy arra érdemes zsokeval vagy bukmékerrel, már akik ilyenkor az illető kocsmába járnak? Lenne-é kedve megkérdezni a Mestertől, hogy mely dolgokat tart fontosaknak, s hisz-e még a lélek halhatatlanságában, az örök szerelemben, no meg abban, hogy az élet álom, s a város egy puha, lábpalackos-dunnás ágy, mely arra hivatott, hogy hajdanvolt dolgok megidézésére ösztökélje a nyelvi-lelkiismeret birtokosait.

Így hát szabadjegyem lévén az összes öszi postakocsikra, elindultam a Nyír-ségen és Szepességen át, ahol karsú váromok támasztják a Magas-Tátrát agyonnyomni akaró eget. Orsolja napja éjszakáján értem a városba, ahol az Aranykéz utcán végigbaktatva, előbb a Választófejedelemben, majd az Arany Golyóban kerestem a Mestert, gondoltam, felismerem még akkor is, ha oly fehér a haja, mint a templomatyáké, gondoltam, felismerem, ha nem egyébről, majd arról, hogy egy asztalnál behunyott szemmel ül valaki, s nem tudni, honnan, de mély, recsegős hangon mesél neki a mámor, valamely szomorú, visszavágyó, balladás hangon, arról, hogy „jó lett volna akkor tartózkodni a földön, midőn nem volt háború, midőn legfeljebb gutaütés, vélegyengülés, lovagi párbaj vagy szerelmi bűbánát végzett az étellel... De jó lett volna akkoriban élni, amikor valódi krinolinban repült a dáma, a szerelmesek nyugodtan bíztak az időben, s évekig epekedtek az első csókért, senki sem szittelt, csak a lóvasút...“ Akkor megállok az asztal mellett, bocsánatot kérve a váratlan zavarásért, bemutatkozni, mint a csiki és háromszéki szőlősök ura.

— Hallottam borairól, a híres csiksomlyói bakatorról, meg a sugási rizlingekről, mind igen-igen hírhedettek voltak, már boldogult úrfikoromban is rajongtam zamataikért.

— Néhány kérdés erejéig zavarnám, megbízatom arra kötelez, hogy önt akár a föld alól is elérkítsem, s mások okulása végett elbeszélgessek pályája fontosabb állomásairól.

— Ó, igen. Pályám és állomásai... Azt kérdezed tőlem, hogy miért nem öregedtem meg együtt azokkal, akik körülöttem elhervadtak, letörték, elmultak? Talán mértéktelen voltam? — nem voltam mértéktelen, mert ennek nem éreztem sohasem szükségét. Kehelyből, női szájból ittam, ha volt mit inni. Kisebb tréfáktól sem ijedtem meg. Szereztem barátokat, de gondoskodtam ellenségekről is, hogy az élet változatos legyen. Nem mondom, többet unatkoztam, mint mulattam. Az élet mindig gondoskodott arról, hogy valami tenni-valóm legyen. Eddigi pályafutásom alatt kiadóim közvetlenül vagy közvetve mindig tudósítottak a maguk vagy közönségük gusztsaráról, szereték, ha a nők álarcban jártak és a férfiak frakkban, óhajtották, hogy bizonyos mértékben respektáljam a városi és a falusi közönséget, csupa becsületes megtalálót kuttassak fel regényhősnek és középkori lakat nélkül pompázó regényhősnőket, akikért nemcsak az író, de az olvasó is tűzbe tehesse a kezét. Lehetséges, hogy ez volna az irodalom célja?... Aki finoman, szépen, nemesen akar élni: még jobb időkben is a könyvek apró betűi mögött kereste az elérhetetlent, napjainkban pedig úgy tűnik fel néha, mintha már csak a régi évszámmal ellátott könyvek belsejében lelné fel az ember mindazt, amit az élettől, az életmódtól igényel.

Ha valaki kóstolgatni akarja az életet, amelyhez jusca és módja volt még az apjának vagy a nagyapjának, amely élet itt többé föl nem lelhető, kénytelen könyvek kis betűi mögé elmenekülni, ha a könyv borítékján az évszám is megegyezik ama felejtő bortermések dátumával. Igaz, hogy a legnagyobb luxus manapság kimaradni a mindennapi élet kengyelfutásából, mert könnyen pórul járhat az ember, de bármely sokba is kerülne egy könyv mellett töltött csendes délután, orvosság az, amely lelkünket, testünket ápolja... Istenem,

ezt még 1922-ben írtam, akkor, amikor még Pestről akartam írni... Pestről, mert a vidék néha oly lehetetlennek tűnt. Vidék? Sivár, mint egy vasúti teherkocsi. Mintha abból a célból lenne építve, hogy a betévedő vendég ügyességét próbára tegye, hogyan tud észrevétlenül megszökni hajnalban vagy este, a ragyás, haramiaképű bérszolga, a kimustrált, gyermekgyilkosságoknál segédkező és cselédányokkal kereskedő „szobaasszony“ és orvgyilkos arculatú szállodakapus elől anélkül, hogy borralalót adna. Örökös, alattomos harc folyik itt a vendég és a kiszolgáló személyzet között. Mindig hideg van, az ágy oly tisztátalan, mintha az elmúlt éjjel fojtottak volna meg benne egy fürdetlen kupecet. Régi újságpapírosok vannak a szekrényekben, és az ablakból egy szomorú utcát látni, ahol sohasem nevetnek a gyermekek, és nem lehet megérteni, hogy mely célból élnek a felnőttek.

— Nem túloz, Mester? Hisz pontosan ön emelte rangra a vidéki életet. A Poprád haragos pletykázkodását századok óta hallgató városkát, a Nyír tölgyes ligeteiben zenéltető urakat...

— Való igaz. Én írtam öket, akkor, amikor azt hittem, hogy a polisz megmenti az emberek lelkeit. Kis Athéneket álmodtam, ahol demokráciát tanulnak az emberek, s ahol nem a napóleoni jog miatt tisztességek az emberek, de önmaguk becsülése végett, hisz csak a törvények miatt becsületesnek maradni ordináre passzió, mint az állatkínzás. Való igaz, hogy kisvárosokról írtam, való igaz, hogy nosztalgikus volt néha a hangom. A magányban, melyet az íráshoz választottam, talán szebbnek találtam őket, érdekesebbnek, mint most, ezen az órán. Azok a városok már nincsenek, a táj fölöttük más, azok a régi elcsendesültek, s emléküik között szomorúan jár a homály. Nincs annak szíve, aki alkonyattal el nem szomorodik. Csak-hogy most éj van, s az éj az álmok ideje, nem az ijesztő magunkratalálása, mert boldognak kell lennie annak, aki ebben a sötétben még ijesztegetni akar. Idáig álarcoskodás, színészkedés kedvéért rajongtam a múlt századbeli érzelmes életekért, manírokért, szerelmekért, bohóságokért, kék frakkért és krinolinokért. Magamban mindig tudtam, hogy a régi vízivárosi temetőben fekvő öngyilkos szerelmesek egy elhibázott korszak szentimentális és képzelt hatása alatt végezték ki magukat. Komédiás kedvem okozta, hogy azt prédikáltam: legjobb megszökni otthonukból a fiatal nőknek az éneklő lovagár, és padlásszobában tengetni életüket a szerelem mindenhatóságából... utánoztam a múlt századi érzelmes férfiakat azoknak szíve nélkül. Árnyképek akartam lenni, mert akkoriban sokat foglalkoztam az árnyékvilággal. Vajon hová lesznek e szeszélyes árnyépek, amelyek olykor-olykor a felszélben futkosó felhők figuráit, mások a szenvedélyes emberi érzelmek füstjeit jelképezték? Egykor azt tanultam, hogy semmi sem vész el a természetben. Lám az árnyék: ember vagy játszi tűzláng árnyéka rövidesen nyomtalanul eltűnik... Talán van valahol egy ország, ahol az árnyékok tovább élnek. Az emberek napsütéses életből való árnyai tovailleannak a nyár aranygyepén, vándorbotot vesznek kezükbe, amint az ember elhagyja őket, és elbandukolnak folytatni tovább a maguk életét. A messi tartományba szöknek el a hold árnyai, a torony árnyéka a falu hosszú utcájáról és a fák szendergő árnyképei. Itt a hónap csak különös árnya hulldogál, és a tűzlángnak szézele melegit; nyulacskák futnak a mezőn, amelyek akkor születtek, mikor egy apa a gyermekeinek a fehér falra a kézujaiból árnyékképet csinált; csak a halál kerüli a tartományt, mert neki nincs árnyéka a házak oldalán, amint az utcán tovakullog. Bizonyosan az árnyékországban éldegélnek ők, akik előttünk éltek, s akiknek izes-zamatos nyelvűből csak egy árnyéknyi torzó maradt, melyet ha hús lenne, már nem lehetne egyetlen adagként eladni, csak amolyan délelőtti sörözéses pörköltként, amelyet nagy illatú, zafos ebéd követ. Ez a nyelv olyan, mint a sarkvidéki hó, fekszik a földön, hol nem érinti lábnyom, s egy eljövendő havazás befedi, de a távol álló csak annyit lát, hogy fehér volt és fehér maradt a táj.

Es félek...

Ne félj! — mondom magamnak. A végzet van veled. A te pártodon van.

(Folytatása a 6. oldalon)

VÁRI ATTILA

Mi történhetik veled? A halál? Hisz ismered, láttad, barátod, rokonod. A haláltól ne félj. Ne félj...

Ha én leírnám, hogy mit éltem és éreztem és körülöttem mit éreztek, talán egy toronyba zárnának... Ezért nem ér semmit az egész irodalmam. Szerencsére úgyis csak a betegek, láb-törötték olvassák az írók munkáját.

Ők voltak az írók, a régiek. Manapság semmit nem tudunk. Ők tudtak írni, mert hiszen akkor a nyomtató műhelyek lassabban dolgoztak —, írták: életüket, érzelmüket, örömeiket, szenvedésüket. Mondom ezt most százévesen. Éltem. Szenvedtem. Sírtam... Néha boidognak kellett volna lennem... — (Magamban az óramutatót figyeltem. Miért örüljek? Úgyis estve lesz nemsokára.) — Gyakran azt hiszem, hogy már senkit és semmit nem szeretek, már... nyugodt fölénnyel nézek vissza elmúlt esztendőkre, ősz hajakra, kinszenvedésekre, írásokra... Mennyit szerettem volna írni, ami igaz! — Semmit sem írtam, csak színhezugságokat. Fanyar elégedetlenséggel nézek könyvtárnyi könyveimre... sokan vannak. Egyiket-másikat vasárnapiasan megmosdatták, a cipője sem lyukas, és talán elbolondít valahol egy ártatlan szívet magános délután... Az igazi, az egyetlen, a legkedvesebb könyvem azonban nem jelent meg nyomtató műhelyben. Amit magamban gondoltam, amit egyedülvalóságomban láttam, amit gógós elvonultságomban kinevettem vagy sajnáltam. Az emberek hiányoznak a könyveimből, akiket mindenkinél jobban ismerek, ugyanezért leírni nem merem őket. Nőket, férfiakat, gyermekeket: én tudom, miről álmodnak, miről gondolkoznak, mit cselekednek saját akaratukból, és mit a végzet szándékából, mint a kocsi, amely lejtős úton elindul és beleszalad a cukrászda kirakatablakába. Ezért gondolom, hogy ők, a régiek voltak az igazi írók, akik az én koromban már régen falura vonultak, korán keltek, alkonyattal nagy sétát tettek a kutyájuk kíséretében, este a tűz előtt elborongtak. Ők, a régi írók írtak igazságokat, szépségeket, jóságokat, meséket...

— *Úgy érzem, Mester, hogy ön elmentmond saját magának. Hiszen, ha ennyire ismeri az életet, kötelessége lett volna...*

— Szavát ne feledje, öcsém, nekem senkivel szemben sem volt kötelességem, csupán a nyelvvel szemben, s azt maradéktalanul tiszteletben is tartottam. Az élet, vagy, ha így jobban tesszik: az Élet; aki alaposan megpróbálta, keveset beszél róla, mint legnagyobb véikeit sohasem vallja be az ember. A megaláztatás és a keserűség tanyáján naponkint tompul el a lélek a világ és eseményei iránt. Ne szóljon közbe, öcsém, rossz helyen jár bizonyára. Az, akit ön keres, egy regényhős, akivel sokszor tévesztettem össze magamat. Ne válaszoljon, nézzen körül, esetleg igyon helyettem egy pohár órajnait, mert engem már ötven éve eltöltött az orvos mindentől, amiért élni érdemes.

Bólintottam, szomorú voltam, mély-séges csend volt a vendéglő kékszalonzájában, mintha nagyon messzire jutottam volna az élettől, mintha valamely mesházban lennék, és semmi sem igaz, ami körülöttem történik, Krúdy csupán egy furcsa figura a bábszínházból, és mindjárt táncra perdül a falon a fekete papirosból kivágott balerina. Opiumos cigarettafüst szaga volt a szobában, egy rokokó lábú, aranyozott asztalkán pársziánszékelyek feküdt, a csillárról régi löversenyjegyek és báli táncrendek csüngtek. Fekete álarcos nő üvegszeme fényelt a hamutartó figuráján, és két kép volt a falon. Piros kabátos, hajporozott, rokokó gavallérok és nyúlánk dámák mulattak egy régi szalonban, és rövidnadrágos fekete szolga kávéét hozott. Majd egy sapkás öregember arcképe következett, amilyenek a vén falusi kocsmárosok szoktak lenni. Egyre közeledett a kép, majd megszólalt az öreg:

— *Kit tisztelhetek az úrban?*

— *Riporter vagyok, Krúdy Gyulát várom, aki úgy mondják, ide szokott betérni.*

— *Igy igaz. Bejárt, valami ötven éve múlt, Gyümölcsoltó Boldogasszonykor itt járt, de aztán, hogy kimondták fölötte a csődöt, már nem jött erre felé soha.*

A szöveget eredeti Krúdy-mondatokból válogattam. Csak ott léptem közbe, ahol a szöveg ötvözése megkívánta. — V. A.

Levél egy régi kalendáriomszerkesztőhöz

Tekintetes úr — mi ketten aztán alaposan megbuktunk az új világban; tekintetes úrnak a nyakán maradnak a naptárai, akár befűthet velük — én pedig elmehetek zabot hegyezni, mert hol találok én olyan embereket, akik a tekintetes úr naptára szerint osztják be az életüket, vidámságukat, szomorúságukat, étvágyukat, sőt még nagyrészen az egészségüket és betegségeiket is?

Hol találok én olyan konyhára, ahol a régi naptár szerint főznek és sütnék — ezen a héten, a disznótör lezajlásával, nyulat, őzet, vaddisznót, fácánt és pulykát, de a pástétom-finom libamájak, valamint a kocsonyas halak és sajtok sem ritkák! Hol találok én olyan utasokra, akik karácsony és újesztendő között rendszertelencsúzni szoktak a szánkó kaszáról, és csak az országutak felett örködő kő-Krisztus menti meg őket attól, hogy a farkas rájuk ne találjon, hogy a következő szánkó keresztül ne menjen rajtuk. (Habár jó bundában még ezt is kiállották a régi magyarok.)

Hol találok azt a magyar úri embert, akinek tekintetes úr mulattatott naptárait többnyire szerkesztette, aki a téli időt a folyosóról fűthető nagy cserépkályha mellett tölti, kalendáriomot lapoz vagy pipász mellett szundikál, miközben kívülről ama fiók-Martinuzzi dőngötte dobálja a tűzre a havas fahasábokat? Hol lelem fel mását napjainkban annak a kerek, piros képű férfiúnak, aki karácsony vigiliájának idején ltelepedett az asztalhoz, és onnan csak akkor kelt fel, ha asszonynepet kellett elkísérni az éjjeli misére, — egyébként pontosan megtartotta azt a jóra való szokását, hogy karácsonytól újévig (háha még arra a kis időre is, amely Három királyokig tart) elhúzódik a vendégeskedés? (Mennyi ölettel kellett dolgozni a régi szakácsoknak és szakácsnéknak, hogy különböző ételekkel, nyulak savanyú leveivel, halak ilcráival és salátáival, savanyított gombócokkal,

gyomorgyógyító levesekkel és más csodaszerekkel ébren tartásuk a szunnya-dozó étvágyat azon legkiadósabb hét alatt, amely az őesztendő az újévtől elválasztja!)

És naptárszerkesztő tekintetes úr is keresheti egykori pasasérjait, akik még Magyarország legöregebb szélhámosának is szívesen hittek, mert hiszen az többnyire kedves időjárást jósolt a gazdáknak, jó vásárt kereskedőknek, jó találkozás az úton fázóknak, vőlegényt a leányzónak, daliás legényt az özvegyasszonynak, szép fiatal feleséget az öregembernek... A tekintetes úr naptárából olvastam azokat az adomákat, amelyekre minden nadrágszínnek el kellett szakadni a régi világban. Ugyan csak a tekintetes úr naptárából tudtam meg, hogy mivel kell irtani a svábbogarakat, gyógyítani a harmadnapos hideglelést, deríteni a bort és táplálni a szoptató menyecskét. Arról tán nem is kell beszélnem, hogy az uralkodó bolygókról, a csillagok járásáról, a nap és hold ügyeiről, valamint az országos vásárok sorrendjéről is tekintetes uram tanított ki a legpontosabban... Megtanított arra, hogy takarékoskodjam, amikor kiadásaimat és bevételeimet följegyeztem velem a megfelelő lapokra. Kiköszözt, hogy mikor kell vetni mákot...

Talán ha ezt nem teszi, talán mind a ketten divatban maradtunk volna. Tekintetes úr régi naptáraiból mindent megtanultak a magyarok, hogy manapság tán már nem is kíváncsiak többé semmire. Azt hiszem, hogy jól tenné, tekintetes úr, ha jövőndő írásában új témáról, például a pénzcsinálásról írna.

KRÚDY GYULA

Krúdy Gyula kötetben nem közölt írásából. Megjelent a Magyarország 1924. december 30-i számában.